

JANKO JARC — ŠESTDESETLETNIK

Ob zatonu minulega leta — 25. decembra 1963 — je v Novem mestu praznoval šestdesetletnico rojstva ravnatelj Dolenjskega muzeja Janko Jarc. Življenjskega jubileja tega razgledanega proučevalca domače preteklosti se je spomnilo naše časopisje, pa je prav, da o njem spregovorimo tudi v Kroniki, saj šteje ta Jarca med svoje sodelavce, hkrati pa je bil sam kot zastopnik Dolenjske tudi član uredniškega odbora predvojne Kronike slovenskih mest. V tista leta pa segajo tudi začetki Jarčevega raziskovanja zgodovinske podobe njegove ožje domovine — Dolenjske in Bele krajine.

Jubilant se je namreč rodil v Črnomlju, obiskoval osnovno šolo v Beli krajini (Gradac in Črnomelj) in na Dolenjskem (Žužemberk in Kostanjevica), dovršil gimnazijo v Novem mestu in nato študiral zgodovino na univerzi v Ljubljani in Pragi. Široka razgledanost in hkrati navezanost na ožjo domovino sta ga spremljala tudi na njegovih službenih mestih v Murski Soboti, Novem mestu in Ptuju, kjer ga je aprila 1941 zašla druga svetovna vojna.

V desetletje pred to vojno segajo tudi prve Jarčeve zgodovinske razprave; po prouče-

vanju arhivov, zapiskov in takratnega časopisja je objavil leta 1935 in 1936 v predvojni Kroniki zajetni razpravi o narodnem prebujenju Novega mesta ob njegovi petstoletnici (1865). V naslednjem letniku Kronike je pisal o novomeškem arhivu, leta 1938 pa je objavil in podrobno komentiral zanimiv rokopis Franca Antona pl. Breckerfelda, ki je proti koncu XVIII. stoletja živel na Starem gradu pri Novem mestu. Ko je leta 1936 novomeško gasilsko društvo praznovalo šestdesetletnico svojega obstoja, se je Jarcu ponudila priložnost, da je segel preko ozkega jubilejnega okvira in v prikupni knjižici poleg historiatu društva podal zgoščeno zgodovinsko podobo dolenjske metropole (Novo mesto in njegova prostovoljna gasilska četa, 1936).

Čeprav odmaknjen iz Novega mesta je Jarc s tankim posluhom spremljal vsa kulturna prizadevanja mesta ob Krki; ko je tu vznikla misel o osnovanju muzejskega društva, ki naj pripravi vse potrebno za ustanovitev lokalnega muzeja, najdemo Jarca med pobudniki te lepe zamisli in leta 1940 med ustanovitelji muzejskega društva v Novem mestu. Na ustanovnem občnem zboru, ki so se ga udeležili tudi vodilni predstavniki slovenske zgodovinske znanosti in muzejstva — dr. Milko Kos, dr. Josip Mal in drugi — je predaval o podobi Novega mesta v XIX. stoletju. Predavanje bi moralo iziti leta 1941 v 2. številki Kronike slovenskih mest, pa so vojni dogodki natis preprečili. Že postavljeni stavek je bil kasneje v tiskarni uničen, rokopis sam pa izgubljen.

Druga svetovna vojna je započeto delo za novi muzej pretrgala, profesor Jarc pa je bil v juliju 1942 aretiran in po dvomesečnem zaporu prepeljan v koncentracijsko taborišče v Monigo in nato v Gonars. Po zlomu Italije je odšel v partizane, kjer mu je bila prva skrb, da je v sodelovanju z Ivom Pirkovičem, ki je že takrat opozarjal najvišje politične forume in glavni štab, da je potrebno zbirati sovražno arhivsko gradivo, zbral in spravil na varno številne italijanske arhive, ki so potem, dasiravno jih je dokaj propadlo v oktobrski nemški ofenzivi, postali temelj za podrobno proučevanje okupatorjeve dejavnosti pri nas. Ko je Jarc kasneje prišel na osvobojeno ozemlje v Belo krajino, je svoje delo pri zbiranju in urejanju okupatorskih in partizanskih arhivalij nadaljeval v okviru Znanstvenega inštituta pri predsedstvu SNOS, nato pa kot arhivar inštituta na Bazi 80. Arhivarsko delo je opravljal tudi po osvoboditvi v ljubljanskem

Inštitutu narodne osvoboditve vse do maja 1951, ko je bil imenovan za ravnatelja novo ustanovljenega Dolenjskega muzeja v Novem mestu.

Ob zbiranju in urejevanju partizanskih in okupatorskih arhivov pa je Jarc pričel objavljati v dnevnem in revialnem časopisju ter zbornikih številne zapiske, članke in razprave o sovražni in partizanski dejavnosti. Teh objav je samo v Škerlovi knjigi Petnajst let bibliografije o narodnoosvobodilnem boju Slovencev, ki zajema obdobje od 1945. do 1959. leta, navedenih 58 (všteti moramo tudi deli, ki sta objavljeni pod Jarčevim psevdonimom Janez Hudnik!), pridružil pa jim je v zadnjih letih še nove. Čeprav v svojih delih ponekod posega v vso Slovenijo, je vendar Jarčevo glavno zanimanje tega časa usmerjeno na partizansko Dolenjsko in Belo krajino. Naj tu omenimo samo tehtno razpravo Bela krajina v upor, ki je izšla v prvem letniku povojne Kronike, v zadnjem času pa odlomek iz obširnega, temeljito zasnovanega dela Partizanski Rog, ki bo v kratkem izšlo kot samostojna publikacija.

Če je Jarc v povojnih letih znova uspešno zastavil pero kot historik, se je prav tako

z uspehom uveljavil na področju, ki ga je pričel obdelovati že leta 1940, to je v muzejski in spomeniškovarstveni dejavnosti. Ko se je leta 1951 vrnil v Novo mesto in prevzel vodstvo Dolenjskega muzeja, je nova ustanova v nekaj letih polno zaživela. Hkrati je z razgledanostjo, znanjem in prefinjenim okusom sodeloval pri reševanju številnih spomeniškovarstvenih problemov, ki so se odpirali pri obnovi bombardiranega Novoga mesta, porušenih dolenjskih gradov, pri ureditvi naselij, zaščiti arheoloških, etnografskih in prirodnih spomenikov in področij, pri izdelavi urbanističnih načrtov, reševanju in ureditvi lokalnih arhivov, pri postavljanju partizanskih spominskih obeležij itd. Poleg tega je bil urednik Dolenjske muzejske knjižnice, v kateri je z uvodom in podrobnim komentarjem objavil Westrove Novomeške spomine, bil je član raznih svetov, komisij, upravnih odborov itd. Skratka: jubilentovo vsestransko delo, za katerega sta značilna temeljita strokovna razgledanost in izbrušen estetski okus, se je v novem okolju bogato razmahnilo in dalo vrsto lepih sadov. Zato želimo Janku Jarcu, da bi svojim dosedanjim uspehom v prihodnjih letih pridružil še nove!

Jože Dular

ZGODOVINSKO BRANJE

Alan Bullock, Hitler. Ljubljana 1963. Cankarjeva založba (prevedla Boris Verbič in Brane Vrčon).

V zbirki Bios je izšlo lani zajetno delo oxfordskega profesorja Bullocka o Hitlerju. Žal so iz prevoda izpuščeni nekateri pasusi. Trditev založbe, da so izpuščene nebitvene stvari, ni zadostno opravičilo za to napako. Še huje je, da je opuščen ves kritični oziroma znanstveni aparat.

Vsebina knjige je razdeljena na tri velika poglavja: Vodja stranke, Kancler, Vojskovodja. Tu je zajeto Hitlerjevo življenje zelo podrobno in z velikim poudarkom splošne zgodovine. Avtor je uporabljal zelo veliko virov in literature, kar je nekoliko manj posrečeno navedeno na koncu knjige. Delo je pisano z veliko zavzetostjo in z mnogo akribije ter dobrim poznavanjem nemške in svetovne zgodovine in seveda Hitlerja samega. Moti nas pripomba, ki jo je napisal avtor sam, češ da ne verjame, da bi Hitlerja spravil na kanclersko mesto finančni kapital. Tu se ne moremo spuščati v polemiko, le poudarimo naj dejstvo, da zavzema vsa marksistična historiografija stališče, da je

bilo res tako in da je to tudi edino možno, če izhajamo iz realne baze, ki jo je takrat imela Nemčija. Avtor preveč poudarja subjektivni moment in psihološke činitelje, premalo pa upošteva tisto stvarnost, ki je omogočila nacionalnemu socializmu tolikšen razmah. Poleg tega sem mnenja, da bi Bullock mogel precizneje in obširneje osvetliti vlogo in delovanje socialno demokratske in zlasti komunistične stranke v Nemčiji ob Hitlerjevi borbi za oblast.

Brez teh pomislekov se mi zdi knjiga dobra in potrebna. Dobro bi bilo, če bi kdo v predgovoru avtorja korigiral in dopolnil, da ne bi poprečni bralec izvajal napačnih zaključkov.

Franc Rozman

X. letnik Loških razgledov. Izšel je jubiljni zvezek znanih Loških razgledov. Tudi desetič nam prinaša članke iz narodnoosvobodilne borbe, razglede (prispevke s področja znanosti in umetnosti), leposlovje loških rojakov ter poročila in zapiske.

V prvem delu obravnava Rado Jan partizansko šolstvo na loškem ozemlju. Po ohranjenih virih in izjavah še živelih učiteljev